

UITGEKAUWD?

Mei is een tijd om te herdenken en te vieren. Op vier mei staat het herdenken centraal. In Amsterdam, op de Dam, de nationale herdenking van alle gevallen, burger en militair, vanaf het moment dat Nederland bij de Tweede Wereldoorlog betrokken raakte. En niet alleen op de Grebbeberg en het voormalig vliegveld Ypenburg, waar in de meidagen van 1940 hard werd gevochten, maar bijvoorbeeld ook op de Waalsdorpervlakte, waar de Duitsers executies uitvoerden, en bij honderden monumenten overal in ons land. Stenen en metalen getuigenissen van een jarenlange bezetting, van het verlies van vrijheid en de hoop op en strijd voor bevrijding. Een periode die voor velen nog steeds levend verleden is.

Die aanval op 10 mei 1940 moet voor de landgenoten van toen een soort Tsunami zijn geweest. Hoe lang was vrijheid immers niet vanzelfsprekend en geweld ons land vreemd geweest? De bezetting die volgde was een soort stilte na de storm. Een bedrijglijke stilte. Terwijl het leek of het gewone leven zijn loop weer hernam, herinnerden vreemde vlaggen, vreemde uniformen, stampende laarzen en propaganda via de bioscopen en de pers iedereen elke dag aan het feit dat een buitenlandse bezetter de lakens uitdeelde.

Terwijl de draad van het dagelijkse leven min of meer werd opgepakt, worstelden velen met de vraag hoe op deze nieuwe werkelijkheid moest worden gereageerd. Sommigen omhelsden de nieuwe orde. Velen leerden er op een bepaalde wijze mee leven en weer anderen keerden zich tegen de bezetter en diens daden. Naarmate de wurggreep zich meer en meer deed voelen, werd ook de vraag over de eigen positie klemmender. Dat gold niet alleen voor de nog aanwezige bestuurders, maar dat gold ook voor de uitvoerders van beleid en voor de overige landgenoten die zagen wat er gebeurde. Goed en fout zijn onder dergelijke omstandigheden soms niet meer dan grove etiketten om menselijk gedrag mee te duiden. De keuzemogelijkheden waren voor de meeste landgenoten

niet zo simpel. Oorlog en bezetting maken overigens zowel het kwade als het goede in de mens zichtbaar.

Het moeten voor velen bange jaren zijn geweest. Niet alleen omdat een vreemde macht dicteerde en in veler levens ingreep. Ook omdat de bevrijding zo lang op zich liet wachten en lange tijd niet meer dan een ijdele droom leek. Toen het zuiden van Nederland eindelijk bevrijd was, raakte de rest van het land steeds verder ontwricht. Op 4 mei 1945 volgde uiteindelijk de capitulatie. Dat betekende echter niet dat de bevrijders overal al waren.

Op het brugwachtertorentje van de Berlagebrug in Amsterdam staat op een plaque het volgende te lezen: 'De eerste geallieerde bevrijders die op 7 mei 1945 over deze brug Amsterdam binnentrokken behoorden tot het Britse 49ste W.R. Reconnaissance Regiment. Op 8 mei gevolgd door de Canadese hoofdmacht'. Op 20 mei mocht Texel de bevrijders verwelkomen en pas op 11 juni namen Canadezen op Schiermonnikoog het gezag over. Vijf lange jaren had Nederland op die bevrijding gewacht. Op 5 mei wordt deze bevrijding nog steeds gevierd.

Daarbij wordt overigens wel eens vergeten dat deze datum voor een grote groep Nederlanders niet deze betekenis heeft. Voor de Nederlanders in het voormalige Nederlands-Indië bijvoorbeeld, en voor hen die door de Japanners elders als dwangarbeider waren ingezet was 5 mei 1945 een dag vol ellende, als vele eerdere. Hun bevrijding kwam pas later.

Volgens een enquête in het aprilnummer van het *Historisch Nieuwsblad* willen de lezers minder aandacht voor de Tweede Wereldoorlog. Die is 'langzamerhand wel uitgekauwd', aldus een ondervraagde. Menno Steketeer zet daarbij een vraagteken in een column in *nrx.next* van 5 april dit jaar. Waarom grossieren Discovery Channel en National Geographic Channel dan in documentaires over die periode? Engelstalige

historische tijdschriften hebben geen last van Tweede-Wereldoorlogmoeheid, of het nu gaat om het *BBC History Magazine*, om *History Today* of om *MHQ, The Quarterly Journal of Military History*. Een korte rondgang door boekwinkels laat evenzeer zien dat er blijkbaar nog steeds grote belangstelling bestaat voor wat er in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei laat sinds 1990 jaarlijks onderzoek doen naar het draagvlak onder de Nederlandse bevolking voor het herdenken en het vieren van de bevrijding. Dit gebeurt onder Nederlanders van 13 jaar en ouder. Dat draagvlak is en blijft groot. In 2001 is dit onderzoek uitgebreid met een serie opinie vragen rond (on)vrijheid, democratie en grondrechten. In 2006 is een derde element aan het onderzoek toegevoegd: kennis over de Tweede Wereldoorlog. Vorige maand werden de resultaten publiek gemaakt.

Het gaat daarbij niet alleen over de 'facts and figures', maar ook om inzicht in de aanleidingen, verbanden, gevolgen en doorwerking van die oorlog in de huidige samenleving.¹ Het onderzoek laat zien dat de toekomstige docenten van PABO's en andere lerarenopleiding veel belang hechten aan onderwijs over deze oorlog. Er moeten ook lacunes in de kennis worden geconstateerd. Liefst 24 procent van de PABO-studenten en 14 procent van de andere studenten denken dat ook moslims vervolgd werden door de nazi's. Ook de kennis over de oorzaken van de oorlog in Azië, de schaal van de oorlog en het ontstaan van internationale organisaties als gevolg van deze wereldbrand laat te wensen over. Dit betekent dat er maatregelen nodig zijn om te voorkómen dat de feitelijkheden onvolledig of onjuist worden overgedragen.

De herdenkingen op 4 en 5 mei laten steeds opnieuw zien dat de Tweede Wereldoorlog niet is 'uitgekauwd'. De herdenkingen beperkingen zich overigens ook niet

tot de jaren 1940-1945 alleen. Op 4 mei staan er, naast de steeds kleinere groep van mensen die het aan den lijve hebben ervaren, de eigen kinderen en kleinkinderen en andere belangstellenden, jong en oud. Zij staan stil bij iets wat iemand die er niet bij was bijna niet kan bevatten: oorlog en bevrijding. Uit respect voor hen die deze jaren meemaakten, uit respect van al die mensen die hun leven verloren of beschadigd raakten, niet alleen toen, maar ook bij latere conflicten en vredesoperaties. Ook jongeren die nooit de vrijheid kwijt raakten, staan stil bij het kostbare goed dat vrijheid is.

Een nieuwe bezetting tekent zich niet af. Maar de vrijheid die in 1945 werd gebracht is en blijft kwetsbaar. Het Nationaal Comité kiest daarom elk jaar een thema waarover rond 4 en 5 mei kan worden nagedacht. Dit jaar is het thema 'Vrijheid maak je met elkaar'. Dit thema wordt op diverse plaatsen uitgewerkt. In Wageningen is er bij het jaarlijkse symposium op 5 mei voor gekozen om onder dit motto de verhouding tussen de begrippen veiligheid en vrijheid centraal te stellen. De discussie richt zich op de vraag of bij deze twee begrippen sprake is van synergie of van tegenstelling.

Anno 2007 is de vraag immers actueel hoeveel van onze vrijheid wij moeten of willen inleveren om onze veiligheid te garanderen? Of is dit eerder een schijntegenstelling en moet veiligheid uiteindelijk eerder op méér in plaats van minder vrijheid worden gebouwd, zeker in internationaal verband? Komt de repressieve aanpak van 'terrorisme' mogelijk voort uit een verkeerde voorstelling van zaken? Roepen we met een dergelijke aanpak nu juist de tegenkrachten op die we willen bestrijden? Moeten we veiligheid niet veel breder beschouwen vanuit 'de mensen zelf', in plaats vanuit het beperktere militair-strategische perspectief van de staat?

Laat ons 4 en 5 mei blijven koesteren als een moment om bij deze en andere vragen rond vrijheid stil te staan.

¹ <http://www.4en5mei/vrijheidsonderzoek/>